

Inspectie Veiligheid en Justitie
Ministerie van Veiligheid en Justitie

FPC Veldzicht

Inspectiebericht

Vervolgonderzoek

FPC Veldzicht

Inspectiebericht
Vervolgonderzoek

25 oktober 2012

Inhoudsopgave

Samenvatting	6
1 Inleiding	10
1.1 Aanleiding en doel	11
1.2 Object van onderzoek	12
1.3 Methode	13
1.4 Tijdpad	13
1.5 Leeswijzer	13
2 Rechtspositie en bejegening	14
2.1 Informatie- en hoorplicht	15
2.2 Bewegingsvrijheid binnen de kliniek	16
2.3 Contact met de buitenwereld	17
2.4 Verzorging, activiteiten en arbeid	18
2.5 Disciplinaire straffen en maatregelen	19
2.6 Functioneren bemiddelings- en beklagprocedure	20
3 Interne veiligheid	22
3.1 Interne veiligheidsvoorzieningen	23
3.2 Bestrijding drugsgebruik	24
3.3 Bestrijding onderlinge agressie	26
4 Maatschappijbeveiliging	29
4.1 Geleidelijke en gecontroleerde terugkeer naar de maatschappij	29
5 Organisatieaspecten	34
5.1 Communicatie	35
6 Follow up onderzoek repatriëring tbs-gestelden	38
6.1 Repatriëring tbs-gestelden	39
6.1.1 Incident Kosovaar	39
6.1.2 Algemene praktijk repatriëring	40
7 Slotbeschouwing	42
Bijlage 1 Afkortingen	44
Bijlage 2 Geraadpleegde documentatie	46
Bijlage 3 Programma	48

Samenvatting

Aanleiding vervolgonderzoek

Het domein Sanctietoepassing van de Inspectie Veiligheid en Justitie (IVen) houdt onder meer toezicht op de forensisch psychiatrische centra (FPC's). In november 2008 heeft de Inspectie FPC Veldzicht doorgelicht. De Inspectie heeft in juli 2011 een tussentijds toezicht afgelegd bij FPC Veldzicht. Naar aanleiding van dat tussentijds toezicht heeft de Inspectie onvoldoende zekerheid gekregen dat een aantal van de knelpunten die tijdens de doorlichting van 2008 waren gesignaleerd, voldoende was opgelost. Om meer zekerheid te krijgen over de aanpak van de verbeterpunten, heeft de Inspectie tot een vervolgonderzoek besloten.

Twee van de twintig aanbevelingen die de Inspectie in 2009 heeft gedaan, zijn in het vervolgonderzoek niet opnieuw getoetst. Het gaat daarbij ten eerste om de experimentele toepassing van pepperspray in geval van beveiligd begeleid verlof. Inmiddels is dat experiment beëindigd, en wordt pepperspray door medewerkers niet meer toegepast. Ten tweede gaat het vervolgonderzoek niet in op de aanbeveling uit 2008 om detectie op eigen medewerkers en door hen meegebrachte goederen uit te voeren. Dat onderwerp is nog punt van discussie tussen de gezamenlijke FPC's en het departement.

Omdat de Inspectie in 2010, op verzoek van de toenmalige staatssecretaris van Justitie, een incidentonderzoek in FPC Veldzicht heeft verricht naar de repatriëring van een tbs-gestelde met de status van ongewenst vreemdeling, betreft de Inspectie ook de aanbevelingen die zij daarover heeft gedaan in haar vervolgonderzoek. Daarnaast betreft de Inspectie de verbeterpunten die FPC Veldzicht zelf heeft opgesteld naar aanleiding van een onttrekking aan begeleid verlof in 2011.

Organisatieontwikkeling

FPC Veldzicht heeft een turbulent jaar achter de rug. De aanloop naar dit turbulente jaar dateert uit 2009. In dat jaar zat de kliniek midden in een proces waarin een cultuuromslag gemaakt moest worden. Een omslag waarin de tbs-gestelde meer centraal kwam te staan, en de organisatie de slag van beheersen (toepassen van de regels) naar behandeling op maat wilde maken.

Het verschil van mening over de organisatieontwikkeling, met inbegrip van de inrichting van een nieuwe behandelorganisatie, culmineerde in 2011 uiteindelijk in een bestuurscrisis. Het veranderproces kwam tot stilstand, een ad interim bestuurder heeft het organisatieontwikkelingsproces genaamd 'Anders in Gesprek' daarna weer vlot getrokken. Mede onder zijn leiding is er een begin gemaakt met de inrichting van clusters van behandel-eenheden, waarin de draagkracht van de tbs-gestelden en de daarbij

behorende uitstroomdoelen centraal stonden. Per 1 januari 2012 heeft FPC Veldzicht een nieuwe algemeen directeur.

De oordelen over de opvolging van de aanbevelingen staan hieronder samengevat.

Rechtspositie

Opnameprotocol

FPC Veldzicht heeft geïnvesteerd in een opnameprotocol. Aansturing op het gebruik hiervan vindt plaats. Tevens is een informatiefolder voor nieuwe patiënten in concept aanwezig.

Keycardbeleid

FPC Veldzicht heeft het keycardbeleid en de uitvoering daarvan aangescherpt. Besluiten hieromtrent worden multidisciplinair besproken. Het keycardbeleid is zodoende onderdeel van de behandeling en er zijn in principe geen verschillen tussen de afdelingen, anders dan die te maken hebben met verschillen in patiëntgroepen.

Bezoek kinderen

FPC Veldzicht heeft conform de aanbeveling in de huisregels een regeling opgenomen over het bezoek van kinderen. Dit is in beleid nader omschreven. Daarnaast komt de evaluatie over het contact met de buitenwereld aan bod in het patiënttevredenheidsonderzoek.

WachtlIJst therapie/dagprogramma

FPC Veldzicht gaat op een inventieve wijze om met het minimaliseren van de wachttijden voor trainingen en therapieën. Er is meer zicht op de knelpunten. FPC Veldzicht beschikt, naar draagkracht, over voldoende dagbesteding voor de tbs-gestelden.

Maatregelenbeleid

FPC Veldzicht heeft geïnvesteerd in haar maatregelenbeleid en de bewaking van de uitvoering daarvan.

Beklag

De kliniek monitort de beklagprocedure. De CVT overschrijdt in bijna de helft van de zaken die de Inspectie heeft ingezien de termijn die in de praktijk wordt aangehouden om een uitspraak te doen.

Interne veiligheid

Oefenjaarplan

FPC Veldzicht heeft de zaken met betrekking tot het oefenplan ter bestrijding van calamiteiten op orde. Er is een oefenjaarplan en er wordt met de verschillende partijen geoefend, zowel onaangekondigd als aangekondigd.

Drugsbestrijding en monitoring

De Inspectie is tevreden over de uitvoering van het drugsbeleid. FPC Veldzicht slaagt erin slagvaardiger dan voorheen drugsgebruik vast te stellen en dit gebruik zo veel mogelijk tegen te gaan. Het drugsteam, dat in 2010 is opgericht, vervult daarin een belangrijke rol. De integratie van het werk van het drugsteam binnen de behandeling verliep aanvankelijk moeizaam. Sinds kort is dat veranderd en is er meer overeenstemming over de balans tussen behandeling en beheersing.

De monitoring van drugsgebruik vindt weliswaar zo nodig afdelingsoverstijgend plaats, maar FPC Veldzicht heeft nog geen structuur ontwikkeld om het drugsgebruik kliniekbreed te monitoren. De directie heeft aangegeven een dergelijke structuur te gaan ontwikkelen.

Bestrijding onderlinge agressie

FPC Veldzicht heeft geen geïntegreerd beleid gericht op het tegengaan van agressie op schrift gesteld, maar de uitvoering en de evaluatie van dat beleid is goed op orde. Tbs-gestelden voelen zich veilig, en personeel is voldoende geschoold om agressie van tbs-gestelden adequaat aan te pakken. Ook het terugkijken op incidenten voert de kliniek naar behoren uit.

Maatschappijbeveiliging

Verlof

FPC Veldzicht maakt inmiddels standaard gebruik van een gestandaardiseerde checklist bij de uitvoering van een verlofmoment. De Inspectie constateert dat FPC Veldzicht heeft geïnvesteerd om medewerkers alerter te maken op de risico's ten aanzien van een verlofmoment. De Inspectie gaat er van uit dat dit proces van forensische scherpheid kliniekbreed op het gewenste niveau komt.

Randvoorwaardelijk is het ook beter geregeld. Vanwege de koppeling van hoofdbehandelaren aan vaste afdelingen, is besluitvorming over toekenning van een verlofmoment beter gecoördineerd.

De verlofrapportages zijn nog niet centraal geordend. FPC Veldzicht heeft daarin echter niet de vrije hand, en spant zich in een elektronisch patiëntendossier bij het ministerie geregeld te krijgen. Verlofverslagen worden tijdig doorgestuurd naar de hoofdbehandelaar die daarmee het verloop van het verlof monitort.

De Inspectie maakt ook een kritische kanttekening ten aanzien van het in eigen beheer hebben van geld bij tbs-gestelden. Ondanks het feit dat teams alerter zijn op de financiën van de tbs-gestelden, dienen afspraken en uitgangspunten over de hoeveelheid geld dat in bezit mag zijn, duidelijker te worden vastgesteld. Het is tijd het daartoe uitgewerkte beleid spoedig in te voeren.

Organisatieaspecten

Informatievoorziening

FPC Veldzicht heeft ruimschoots geïnvesteerd in de verbetering van de informatievoorziening. Er vinden frequenter diverse overleggen plaats waarin de behandeling van de tbs-gestelde aan de orde is, maar er is ook meer aandacht voor organisatorische kwesties. De overleggen zijn multidisciplinair vertegenwoordigd. De Inspectie verneemt dat de directie en het middenkader voldoende informatie delen met de werknemers. Onontkoombaar is echter dat er sprake blijft van een eigen verantwoordelijkheid van de medewerkers om informatie tot zich te nemen.

Follow up onderzoek repatriëring tbs-gestelden

De Inspectie is zeer tevreden met de wijze waarop FPC Veldzicht de aanbevelingen over repatriëring van tbs-gestelden met de status van ongewenst vreemdeling naar realistische maatstaven heeft opgevolgd. Om zorgvuldigheid in het repatriëringproces te bewaken en de expertise erover te borgen, heeft FPC Veldzicht een procesbeschrijving opgesteld waarin alle te doorlopen stappen worden beschreven, inclusief de follow up en evaluatie achteraf. Tevens heeft FPC Veldzicht aan een landelijke werkgroep deelgenomen die een toetsingskader heeft ontwikkeld waarin ook alle juridische aspecten aan repatriëring zijn opgenomen. Ook heeft FPC Veldzicht in een map de contactgegevens en informatie van alle meewerkende landen gebundeld. Deze map is in beheer van de kliniek. De expertise die in de loop der jaren is opgebouwd, is vastgelegd en daarmee beschikbaar voor anderen. FPC Veldzicht legt nauwgezet vast wat in elk individueel geval de minimum kwaliteitseisen zijn aan de instelling in het land van herkomst, inclusief de eisen aan risicomangement.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

Het domein Sanctietoepassing van de Inspectie Veiligheid en Justitie (IVen) houdt onder meer toezicht op de forensisch psychiatrische centra (FPC's). In november 2008 heeft de Inspectie FPC Veldzicht doorgelicht. De Inspectie heeft in juli 2011 een tussentijds toezicht afgelegd bij FPC Veldzicht.

Het doel van het tussentijds toezicht is om door middel van een kort bezoek zowel inzicht te krijgen in de in gang gezette verbeteringen naar aanleiding van de eerdere doorlichting, als in belangrijke nieuwe ontwikkelingen die zich sindsdien hebben voltrokken.

Naar aanleiding van het tussentijds toezicht in FPC Veldzicht, heeft de Inspectie onvoldoende zekerheid gekregen dat een aantal van de knelpunten die tijdens de doorlichting van 2008 waren gesignaleerd, voldoende was opgelost. Om meer zekerheid te krijgen over de aanpak van de knelpunten, heeft de Inspectie tot een vervolgonderzoek besloten.

Twee van de twintig aanbevelingen die de Inspectie in 2008 heeft gedaan, zijn in het huidige onderzoek niet opnieuw getoetst. Het gaat daarbij ten eerste om de experimentele toepassing van pepperspray in geval van beveiligd begeleid verlof. Inmiddels is dat experiment beëindigd, en wordt pepperspray door medewerkers niet meer toegepast. Ten tweede gaat het vervolgonderzoek niet in op de aanbeveling uit 2008 om detectie op eigen medewerkers en op de door hen meegebrachte goederen uit te voeren. Dat onderwerp is nog punt van discussie tussen de gezamenlijke FPC's en het departement. Bij de behandeling van de aanbeveling over drugsbestrijding (hoofdstuk 3) komt de Inspectie zijdelings op dit onderwerp terug.

Omdat de Inspectie in 2010 op verzoek van de toenmalige staatssecretaris van justitie een incidentonderzoek in FPC Veldzicht heeft verricht naar de repatriëring van een tbs-gestelde met de status van ongewenst vreemdeling, betreft de Inspectie ook de aanbevelingen die zij daarover heeft gedaan in haar vervolgonderzoek. Tot slot betreft de Inspectie de verbeterpunten die FPC Veldzicht heeft opgesteld naar aanleiding van een onttrekking aan begeleid verlof in 2011 bij dit vervolgonderzoek.

Samengevat wordt in dit inspectiebericht verslag gedaan van het vervolgonderzoek van de Inspectie, waarbij is nagegaan in hoeverre FPC Veldzicht de destijds gesignaleerde knelpunten, de aanbevelingen uit het incidentonderzoek en de verbeterpunten na een onttrekking heeft aangepakt. Overige aspecten van het functioneren van de inrichting zijn buiten beschouwing gebleven.

1.2 Object van onderzoek

FPC Veldzicht beschikt over een hoofdvestiging met bij elkaar gelegen accommodaties op het terrein van de kliniek. Hierbuiten gelegen zijn een resocialisatieafdeling (De Beuk) en transmurale voorzieningen. De doorlichting in 2008 beperkte zich tot de afdelingen op het kliniekterrein en de afdeling De Beuk, dit geldt tevens voor dit vervolgonderzoek.

FPC Veldzicht heeft een turbulent jaar achter de rug. De aanloop daartoe dateert uit 2009. In dat jaar zat de kliniek midden in een proces waarin een cultuuromslag gemaakt moest worden. Een verandering waarin de tbs-gestelde meer centraal kwam te staan, en de organisatie de slag van 'beheersen' (accent op toepassen van de regels) naar 'behandelen op maat' wilde maken. Deze laatste benadering kan gekenmerkt worden als een 'nee, tenzij' beleid, waarin zaken zijn verboden, tenzij er met de individuele patiënt afspraken zijn gemaakt in het behandelplan. Daarmee werd het een proces, aangeduid als 'Anders in Gesprek', waarin de dialoog met de patiënt van belang werd geacht met daaraan gekoppeld een nieuwe inrichting van de behandelorganisatie. Het vraaggericht denken stond daarbij centraal. Het werd een proces waarbij van medewerkers veranderingsgezindheid werd verwacht, daar waar de richting van de ontwikkeling niet eensluidend door directie en medewerkers werd gedeeld. In plaats van eensgezindheid ontstond polarisatie, waarbij een spanningsveld ontstond over de kern van 'Anders in Gesprek', namelijk hoe verstrekkend individuele behandelafspraken zijn ten opzichte van algemeen geldende regels voor tbs-gestelden.

Het verschil van mening over de organisatieontwikkeling, met inbegrip van de inrichting van een nieuwe behandelorganisatie, culmineerde in 2011 uiteindelijk in een bestuurscrisis. Het veranderproces kwam tot stilstand, een ad interim bestuurder heeft het organisatieontwikkelingsproces 'Anders in Gesprek' daarna weer vlot getrokken. Mede onder zijn leiding is er een begin gemaakt met de inrichting van clusters van behandeleenheden, waarin de draagkracht van patiënten en daarbij behorende uitstroombdoelen centraal staan. Hoofdbehandelaren worden in dat proces weer aan vaste afdelingen gekoppeld.

De medewerkers staan sindsdien (loop van 2011) eensgezinder achter de nieuwe koers, waarbij FPC Veldzicht zich er van bewust is dat ontwikkelingen zich nog moeten zetten en medewerkers zich hun nieuwe rol soms nog eigen moeten maken.

Sinds 1 januari 2012 heeft FPC Veldzicht een nieuwe algemeen directeur, en is naast de directeur behandeling de directievoering uitgebreid met een directeur bedrijfsvoering en een directeur organisatie.

1.3 Methode

Bij het vervolgonderzoek zijn feitelijke gegevens verzameld door middel van:

- Documentonderzoek (zie bijlage 2).
- Interviews met de directie, tbs-gestelden, dienst ondersteuning, sociotherapeuten, hoofdbehandelaar, teammanagers en leden van de ondernemingsraad. Telefonisch heeft er een kort gesprek met de secretaris van de Commissie van Toezicht (CVT) plaatsgevonden (zie bijlage 3 voor het programma).

De inspectie is uitgevoerd door twee inspecteurs gedurende twee dagen.

1.4 Tijdpad

De Inspectie heeft het vervolgonderzoek op 17 juli 2012 aangekondigd. Het inspectieonderzoek heeft op 15 en 16 augustus 2012 plaatsgevonden. Het concept-inspectiebericht is op 25 september 2012 voor wederhoor naar de directeur van FPC Veldzicht gestuurd. Op 25 oktober 2012 is het inspectiebericht door het hoofd van de Inspectie Veiligheid en Justitie vastgesteld en aangeboden aan de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie.

1.5 Leeswijzer

In het Inspectiebericht komen de verbeterpunten uit de doorlichting van 2008 aan bod. Deze verbeterpunten richten zich op de aspecten rechtspositie en bejegening (hoofdstuk 2), interne veiligheid (hoofdstuk 3), maatschappijbeveiliging (hoofdstuk 4) en organisatieaspecten (hoofdstuk 5). Aangezien het onderwerp verlof in hoofdstuk 4 aan bod komt, komt de Inspectie hier terug op een incident met betrekking tot onttrekking aan begeleid verlof dat zich in 2011 heeft afgespeeld.

In hoofdstuk 6 stelt de Inspectie een incident met betrekking tot repatriëring van een tbs-gestelde aan de orde waarover zij in 2010 een incidentonderzoek heeft uitgevoerd.

In elk van de hoofdstukken wordt kort toegelicht wat destijds het verbeterpunt was, welke aanbevelingen de Inspectie deed en vervolgens wordt beschreven welke stappen FPC Veldzicht heeft gezet om het betreffende probleem op te lossen. Elke paragraaf eindigt met het oordeel van de Inspectie over de huidige stand van zaken.

2

Rechtspositie en bejegening

2.1 Informatie- en hoorplicht

Verbeterpunt

Tijdens haar doorlichting in 2008 stelde de Inspectie vast dat FPC Veldzicht geen beschreven introductieprocedure voor nieuw binnengekomen tbs-gestelden had. Hiernaast verschilde de mate van mondelinge toelichting op de huis- en afdelingsregels per afdeling en per medewerker en was er geen toezicht op de introductie over de gang van zaken binnen de kliniek.

Dit resulteerde in de volgende aanbeveling:

Voorzie in een introductieprotocol voor nieuw binnengekomen tbs-gestelden en regel de borging op handelings- en beleidsniveau.

Bevindingen

FPC Veldzicht heeft een opnameprotocol opgesteld. Dit protocol is opgenomen in het interactieve handboek op het intranet van de kliniek. De teammanagers sturen aan op het gebruik van dit protocol.

Als er een nieuwe tbs-gestelde komt, is dit altijd ruim van te voren bekend, tenzij het om een crisisplaatsing gaat. Binnen het team wordt bijtijds vanuit de sociotherapie een persoonlijk begeleider aangewezen, en ook de hoofdbehandelaar is bekend. De persoonlijk begeleider is op de dag van aankomst van de tbs-gestelde aanwezig. Deze begeleider informeert de tbs-gestelde onder andere over de huisregels, de financiën, de beklagzaken en de algemene gang van zaken binnen FPC Veldzicht. Ook de teammanager gaat in de eerste dagen een gesprek aan met de nieuwe tbs-gestelde. Als het lukt, bezoekt een medewerker een tbs-gestelde als passant al in de penitentiaire inrichting en wordt de tbs-gestelde daar grotendeels geïnformeerd over de gang van zaken. FPC Veldzicht heeft een conceptinformatiefolder voor nieuwe patiënten. De tbs-gestelden geven aan dat de informatievoorziening bij de opname beter verloopt dan voorheen.

Oordeel

FPC Veldzicht heeft geïnvesteerd in een opnameprotocol. Aansturing op het gebruik hiervan vindt plaats. Tevens is een informatiefolder voor nieuwe patiënten in concept aanwezig.

2.2 Bewegingsvrijheid binnen de kliniek

Verbeterpunt

De tbs-gestelden krijgen in FPC Veldzicht op basis van hun behandelplan een keycard waarmee ze zich over het complex kunnen bewegen langs geautoriseerde routes. Met name het keycardbeleid bepaalt de bewegingsvrijheid binnen FPC Veldzicht. Een werkgroep heeft in 2008 een concept van het keycardbeleid opgeleverd als aanzet tot een inrichtingsbreed beleid.

Dit resulteerde in de volgende aanbeveling:

Formuleer, mede aan de hand van de reeds bestaande conceptversie hiervan, een inrichtingsbreed keycardbeleid dat zijn specifieke toepassing kan vinden, afhankelijk van het behandelplan en het afdelingsmilieu van de tbs-gestelde.

Bevindingen

In principe hebben alle tbs-gestelden, met uitzondering van de patiënten van de intensive care unit (ICU), bewegingsvrijheid binnen het gebouw en op het achterterrein. Om zich over het complex te kunnen bewegen, maken de patiënten gebruik van een keycard met geautoriseerde routes. De patiënt moet het aankunnen om met deze vrijheden om te gaan. De keycard is dan ook een eerste oefensituatie voor de tbs-gestelde hoe om te gaan met zijn vrijheden.

Tegenwoordig is er meer sprake van een 'nee, tenzij', dan een 'ja, tenzij'-denkwijze over dit interne verlot. De bepaling van de mate van intern verlot, wordt multidisciplinair bepaald en geëvalueerd. Hierbij is tevens de hoofdbehandelaar betrokken. Hetzelfde geldt voor het signaleren van een overtreding. De afdeling bepaalt vervolgens de stapsgewijze invoering van de vrijheden en stelt deze bij. Dit gebeurt zowel in de vorm van uitbreiding van de vrijheden, als inperking hiervan, bijvoorbeeld bij overtreding van de regels. Het keycardbeleid is opgenomen in het behandelplan van de tbs-gestelde.

De medewerkers monitoren voor zover mogelijk de interne vrijheden van de tbs-gestelde. De arbeidstherapeut noteert bijvoorbeeld in het elektronisch patiënt dossier ARGOS¹ op welk tijdstip de tbs-gestelde de ruimte verlaat. Zodoende hebben de sociotherapeuten van de woonafdeling zicht op de tijd die de tbs-gestelde er over doet om van de arbeidsafdeling terug te komen.

Nog bestaande verschillen tussen afdelingen hebben te maken met de draagkracht van de patiënten die daar verblijven. De categorie patiënten die een zeer geringe draagkracht heeft, komt niet snel aan intern verlot toe.

¹ ARGOS staat voor 'Automatisch Rapportage Gedrag Observatie Systeem'.

Oordeel

FPC Veldzicht heeft het keycardbeleid en de uitvoering daarvan aangescherpt. Besluiten hieromtrent worden multidisciplinair besproken. Het keycardbeleid is zodoende onderdeel van de behandeling en er zijn in principe geen verschillen tussen de afdelingen, anders dan die te maken hebben met verschillen in patiëntgroepen.

2.3 Contact met de buitenwereld

Verbeterpunt

Bij de mogelijkheden om bezoek te ontvangen werd in de huisregels in 2008 niet ingegaan op het bezoek door kinderen. Daarnaast ontving de commissie van toezicht in 2007 een totaal van 320 klachten waarvan 48 klachten handelden over contact met de buitenwereld. Daarvan werden 29 klachten ingetrokken, vier klachten niet ontvankelijk verklaard, vier klachten ongegrond verklaard en werden 11 klachten gegrond verklaard.

Dit resulteerde in de volgende aanbevelingen:

- *Maak het bezoekbeleid volledig door in de huisregels een regeling op te nemen over het bezoek van kinderen.*
- *Evalueer aan de hand van de klachten over contact met de buitenwereld of de uitvoering op het criterium contact met de buitenwereld verbeterd kan worden.*

Bevindingen

In de huisregels (maart 2012) is het bezoek van kinderen opgenomen. In deze huisregels verwijst de kliniek naar het beleid 'Seksualiteit en relaties' in FPC Veldzicht uit 2011. Hierin is het bezoek van kinderen aan FPC Veldzicht nader omschreven. Het voordeel dat het gebouw van FPC Veldzicht biedt, is dat de ontvangstruimte voor bezoek dicht bij de ingang ligt. De kinderen hoeven dan ook niet door de hele kliniek om bij hun ouder te zijn.

Het laatste patiënttevredenheidsonderzoek (2010) geeft een goede score op sociale contacten ten aanzien van bezoek en telefoneren.

Oordeel

FPC Veldzicht heeft conform de aanbeveling in de huisregels een regeling opgenomen over het bezoek van kinderen. Dit is in beleid nader omschreven.

Daarnaast komt de evaluatie over het contact met de buitenwereld aan bod in het patiënttevredenheidsonderzoek.

2.4 Verzorging, activiteiten en arbeid

Verbeterpunt

Een belangrijk onderdeel van het dagprogramma zijn de trainingen en therapieën. Tijdens de inspectie in 2008 kwam aan de orde dat er voor specifieke trainingen en therapieën forse wachttijden zijn. Die wachttijden konden oplopen tot een jaar. Zorgelijk was dat binnen FPC Veldzicht het signaleren van deze wachttijden niet belegd was, anders dan op individueel patiënt niveau bij de halfjaarlijkse evaluatie van het behandelplan. Ook het geheel van het dagprogramma, de verzorging, activiteiten en arbeid was geen onderwerp van periodieke evaluatie.

Dit resulteerde in de volgende aanbevelingen:

- *Realiseer voor trainingen en therapieën een volgsysteem voor de wachttijden en een planmatige aansluiting tussen vraag en aanbod.*
- *Onderwerp het beleid en de uitvoering van het dagprogramma aan een periodieke evaluatie.*

Bevindingen

Trainingen en therapieën

Uit de interviews blijkt dat de praktijk weerbarstig is om wachtlijsten voor trainingen en therapieën zuiver te houden. Mede daarom heeft FPC Veldzicht een planbureau ingericht dat de wachttijden voor de trainingen en therapieën kan monitoren. Een hoofdbehandelaar is aangewezen om deze wachtlijsten te beheren.

Het voorkomen van vervuiling van de wachtlijst is lastig. Dit kan aan de orde zijn wanneer iemand bijvoorbeeld voor meerdere trainingen tegelijk wordt aangemeld, maar voor wie het niet geïndiceerd is die trainingen gelijktijdig te volgen. Of wanneer een tbs-gestelde wel al is aangemeld, maar niet gemotiveerd is om deel te nemen. Daarom bespreekt de beheerder van de wachtlijsten met de hoofdbehandelaar die de tbs-gestelde aanmeldt, in welke volgorde de aangevraagde therapieën geïndiceerd zijn. Zodoende bewaakt de hoofdbehandelaar de wachtlijst, opdat er een reëel beeld ontstaat van de werkelijke wachtenden. Daarnaast vindt er op gezette tijden ook een formeel indicatieoverleg plaats waarbij de hoofdbehandelaren en de psychotherapeuten aanwezig zijn. Tijdens dit overleg worden de tbs-gestelden toebedeeld aan een psychotherapeut.

Meestal kan de tbs-gestelde binnen een week met de therapie beginnen. Een probleem betreft wel de training sociale vaardigheden. In dit geval is men afhankelijk van voldoende aanmeldingen om de groep te vullen. Daarnaast is FPC Veldzicht nader aan het uitzoeken in hoeverre groepstrainingen meer individueel gegeven kunnen worden, of in hoeverre het

mogelijk is om de training bijvoorbeeld in modules op te delen, waardoor het niet langer uitmaakt met welke module een tbs-gestelde start.

Dagprogramma

Een teammanager is aangewezen om het dagprogramma te evalueren. Uit de interviews blijkt dat de medewerkers de dagbesteding redelijk in balans vinden. Ook bij de patiëntenraad zijn geen klachten bekend over een tekort aan activiteiten.

FPC Veldzicht probeert de tbs-gestelden te stimuleren om aan arbeid deel te nemen. Dit doen zij ondermeer met financiële prikkels. Het basisbedrag dat tbs-gestelden krijgen die niet deelnemen aan de arbeid is verlaagd.

Daarentegen is de vergoeding voor deelname aan werk verhoogd.

Naar draagkracht is er voldoende programma aanbod voor de tbs-gestelden. Een aantal tbs-gestelden maakt gebruik van de dagbesteding van 30 uur per week. In de weekenden treedt soms wel verveling op. De geïnterviewden merken op dat de patiënten van de ICU veel individuele begeleiding behoeven. Omdat de personele bezetting dit niet altijd toelaat, is dat soms lastig te verwezenlijken.

Oordeel

FPC Veldzicht gaat op een inventieve wijze om met het minimaliseren van de wachttijden voor trainingen en therapieën. Er is meer zicht op de knelpunten.

FPC Veldzicht beschikt, naar draagkracht, over voldoende dagbesteding voor de tbs-gestelden.

2.5 Disciplinaire straffen en maatregelen

Verbeterpunt

FPC Veldzicht legt geen straffen op. Wel hanteert men maatregelen als kamerplaatsing, separatie of het intrekken van het gebruik van de keycard. De wijze van hantering van deze maatregelen was in 2008 niet vastgelegd in beleid. De sanctionering was individueel maatwerk afgestemd op het behandelplan. Wel waren er vormvoorschriften zoals de informatie- en hoorplicht bij het nemen van maatregelen. De incidenten en genomen maatregelen werden op casusniveau geëvalueerd. Het toepassen van maatregelen was in zijn algemeenheid geen onderwerp van periodieke evaluatie.

Dit resulteerde in de volgende aanbeveling:

Leg een inrichtingsbreed maatregelenbeleid vast dat zijn toepassing kan vinden rekening houdend met de situatie en behandeling van de tbs-gestelde. Onderwerp dit nog vast te leggen beleid aan een periodieke evaluatie.

Bevindingen

Er is een 'Overzicht beklagwaardige maatregelen'² opgesteld. Hierin zijn de maatregelen opgenomen die de kliniek kan opleggen aan een tbs-gestelde, met daarbij onder andere benoemd of het beklagwaardig is, of er gehoord moet worden, wie de bevoegde beslisser is, de termijn van de maatregel en de verlengingsmogelijkheden.

Tijdens het tussentijds toezicht bleek dat er een Commissie Middelen en Maatregelen is ingesteld om een zorgvuldige werkwijze bij dwangbehandeling vast te stellen. FPC Veldzicht beschikt zodoende over een 'Reglement Commissie Middelen & Maatregelen'³. De evaluatie van dit reglement staat gepland op 24 augustus 2012. Het reglement gaat onder andere in op de taken van de commissie, de zittingsduur en de werkwijze van de commissie. De commissie komt eens in de twee weken bijeen.

Oordeel

FPC Veldzicht heeft geïnvesteerd in haar maatregelenbeleid en de bewaking van de uitvoering daarvan.

2.6 Functioneren bemiddelings- en beklagprocedure

Verbeterpunt

De geïnterviewde tbs-gestelden vonden in 2008 de beklagprocedure toegankelijk. Als ze echter na de bemiddeling hun beklag wilden doorzetten, duurde het lang voordat de beklagcommissie uitspraak deed en zij die uitspraak op schrift ontvingen. Bij een kleine selectie van veertien beklagafhandelingen bleek de gemiddelde doorlooptijd een kleine zes maanden. Omdat de administratie niet liet zien hoeveel tijd tussen het indienen van de klacht en het afsluiten van de bemiddeling zat, was niet te bepalen in hoeverre de doorlooptijd de wettelijke termijn van vier weken na de afsluiting van de bemiddeling overschreed.

² 06-08-2012

³ 24-08-2011.

Dit resulteerde in de volgende aanbevelingen aan FPC Veldzicht en de Commissie van Toezicht (CvT):

- *Bezie mogelijkheden om de beklagprocedure te versnellen.*
- *Monitor de doorlooptijden van de verschillende processtappen in de beklagprocedure.*

Bevindingen

FPC Veldzicht monitort momenteel de doorlooptijden van de verschillende processtappen in de beklagprocedure. Hieruit valt op te maken dat de kliniek de termijn tussen het klaagschrift en het versturen van het verweerschrift aan de CvT bijna altijd haalt. De CvT houdt volgens de kliniek een termijn aan van vier weken tussen de zittingsdatum en de uitspraak. Uit het overzicht dat de kliniek aan de Inspectie heeft overhandigd blijkt, dat de CvT in bijna de helft van de zaken niet aan deze termijn voldoet. Uit dit overzicht kan de Inspectie niet afleiden of deze overschrijding van doen heeft met bijzondere omstandigheden, waardoor de termijn verlengd mag worden met vier weken.

De patiëntenraad heeft desalniettemin geen klachten meer gekregen over de klachtafhandeling. Elk half jaar heeft de patiëntenraad een vergadering met de CvT. Daar op aansluitend heeft de CvT een vergadering met de directie.

Oordeel

De kliniek monitort de beklagprocedure. De CvT overschrijdt in bijna de helft van de zaken die de Inspectie heeft ingezien de termijn die in de praktijk door hen wordt aangehouden om een uitspraak te doen.

3

Interne veiligheid

3.1 Interne veiligheidsvoorzieningen

Verbeterpunt

In april 2007 heeft Dienst Justitiële Inrichting (DJI) een zogenoemde BHV-scan⁴ verricht in FPC Veldzicht. Het totaaloordeel was dat FPC Veldzicht de BHV zeer goed heeft opgepakt: “De organisatie heeft de basis voor de BHV ... bijzonder goed voor elkaar.” Uit de BHV-scan bleek dat het opstellen van een concreet oefenplan een verbeterpunt was.

Er is binnen FPC Veldzicht een afzonderlijk veiligheidsoverleg ingericht waaraan verschillende disciplines deelnemen. In dit veiligheidsoverleg was onder meer gesignaleerd dat er te weinig onaangekondigd werd geoefend. Bovendien werd onvoldoende samen met de tbs-gestelden geoefend. Deze evaluatiepunten hadden ten tijde van de doorlichting nog niet geleid tot bijstelling van de calamiteitenoefeningen.

Dit resulteerde in de volgende aanbeveling:

Stel een concreet oefenplan op voor de bestrijding van calamiteiten waarin ruimte is voor oefeningen met tbs-gestelden, onaangekondigde oefeningen en oefeningen met gijzelsituaties.

Bevindingen

Het brandveiligheidsonderzoek uit 2010 van de gezamenlijke inspecties⁵ heeft ook de BHV-organisatie van FPC Veldzicht in haar onderzoek betrokken. Uit dat onderzoek bleek dat de kennis over het functioneren van het calamiteitenplan bij medewerkers in uitvoerende diensten in voldoende mate aanwezig was, maar het meest manifest bij de medewerkers van het team geïntegreerde beveiliging. In het huidige vervolgonderzoek komt naar voren dat ook de sociotherapeuten actief betrokken worden bij de gehouden oefeningen. Er wordt ook geoefend met tbs-gestelden, laatstelijk nog in een oefening met de brandweer. Bijkomend effect van deze oefening met tbs-gestelden was dat de brandweer, die formeel nooit contact met tbs-gestelden aangaat, kon ervaren hoe het is om met hen te trainen. FPC Veldzicht houdt zowel aangekondigde als onaangekondigde oefeningen. De kliniek vindt het voordeel van aangekondigde oefeningen dat medewerkers zich goed voorbereiden door zich echt te verdiepen in de materie. Naast de gebruikelijke oefeningen zijn er het afgelopen jaar ook

⁴ BHV staat voor Bedrijfshulpverlening.

⁵ De voormalige Inspectie voor de Sanctietoepassing (ISt), Inspectie Openbare Orde en Veiligheid (IOOV) (ISt en IOOV zijn gefuseerd tot de IVenJ), de VROM-inspectie (Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer – nu Inspectie Leefomgeving en Transport) en de Arbeidsinspectie (nu Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid).

grote multidisciplinaire oefeningen gehouden, waarin incidenten over meerdere locaties binnen FPC Veldzicht zijn gesimuleerd. FPC Veldzicht beschikt over een recent oefenjaarplan voor de bestrijding van calamiteiten.

Oordeel

FPC Veldzicht heeft de zaken met betrekking tot het oefenplan ter bestrijding van calamiteiten op orde. Er is een oefenjaarplan en er wordt met de verschillende partijen geoefend, zowel onaangekondigd als aangekondigd.

3.2 Bestrijding drugsgebruik

Verbeterpunt

Tijdens de doorlichting in 2008 constateerde de Inspectie dat een inrichtingsbreed drugsbeleid ontbreekt; het drugsbeleid werd met name per afdeling bepaald. De vraag of het drugsbestrijdingbeleid effectief was, kon niet worden beantwoord, omdat een systematisch inrichtingsbeeld van de drugsproblematiek en de ontwikkeling daarin ontbrak.

Dit resulteerde in de volgende aanbevelingen:

- *Formuleer een inrichtingsbreed drugsbestrijdingbeleid dat afdelingsgebonden zijn toepassing kan vinden.*
- *Breng periodiek de omvang van de drugsproblematiek in beeld teneinde de effectiviteit van het nog vast te leggen drugsbestrijdingbeleid te kunnen volgen om zonodig het beleid bij te kunnen stellen.*

Bevindingen

Uitvoering

In 2010 is het drugsteam opgericht binnen FPC Veldzicht. Het team bestond destijds uit vier sociotherapeuten en vier medewerkers geïntegreerde beveiliging (MGB). Oogmerk van het oprichten en inzetten van een drugsteam was de registratie van drugssignalen, de analyse daarvan en het komen tot acties, waarbij ook de inzet van drugshonden mogelijk zou zijn. Zo nodig zou ook het drugsteam kunnen worden geconsulteerd, mocht de afdeling het noodzakelijk vinden extra expertise in te zetten op bijvoorbeeld het herkennen van gebruik.

De integratie van het werk van het drugsteam binnen de behandeling verliep aanvankelijk moeizaam. Steeds stonden zaken ter discussie, bijvoorbeeld of de inzet van een drugshond in een behandelsetting verantwoord is. Ook kreeg het drugsteam weinig respons van de afdelingen wat te doen met positieve uitslagen.

Sinds kort is dat veranderd. FPC Veldzicht heeft het drugsteam doorontwikkeld, en een hoofdbehandelaar is voorzitter geworden. Alle geïnterviewden zijn het er nu over eens dat er scherper, consequenter en slagvaardiger wordt gehandeld om drugsgebruik vast te stellen en afdoende maatregelen te nemen om gebruik te ontmoedigen. Zo wordt het inkomende bezoek regelmatig aan de voordeur met drugshonden gecontroleerd, en zijn er op indicatie intensievere kamercontroles. Soms van een hele afdeling, als gebruik bij een van de tbs-gestelden is vastgesteld. Ook vinden op het merendeel van de afdelingen twee- of driemaal per jaar kamercontroles plaats. Daarnaast worden poststukken gescand met het oog op mogelijke invoer van contrabande. Bij vermoeden openen de MGB'ers samen met de tbs-gestelde diens post.

Niet alleen wordt er slagvaardiger dan voorheen gecontroleerd, ook zijn medewerkers zich er meer van bewust dat inperkende maatregelen noodzakelijk zijn om drugsgebruik tegen te gaan. Zo worden standaard bij geconstateerd drugsgebruik de interne vrijheden van tbs-gestelden beknod (zie paragraaf 2.2).

De Inspectie constateert dat het drugsteam binnen FPC Veldzicht meer bestaansrecht heeft verworven. Er is meer balans gekomen tussen behandeling en beheersing.

Monitoring

Op het moment dat drugsgebruik door de medische dienst is vastgesteld, wordt de uitslag in het zogenaamde ochtendrapport besproken (zie ook paragraaf 5.1). In dat overleg nemen de verschillende disciplines de bijzonderheden van de vorige dag door, inclusief positieve uitslagen van urinecontroles. In dat overleg kan met het drugsteam de keuze worden gemaakt om meerdere tbs-gestelden van de afdeling waar gebruik is vastgesteld, aan een urinecontrole te onderwerpen. Het drugsteam houdt een overzicht bij op welke afdeling(en) en in welke mate drugs worden gebruikt. De kliniek heeft geen gestructureerde overzichten waarin trends in gebruik kliniekbreed zichtbaar zijn. De directie heeft uitgesproken deze vorm van monitoring een goed plan te vinden dat zij wil gaan uitwerken.

Oordeel

De Inspectie is tevreden over de uitvoering van het drugsbeleid. FPC Veldzicht slaagt erin slagvaardiger dan voorheen drugsgebruik vast te stellen en zo veel mogelijk tegen te gaan. Het drugsteam heeft daarin een belangrijke rol, de beheersmatige kant en de behandelinstek zijn meer met elkaar verbonden. De monitoring van drugsgebruik vindt weliswaar (zo nodig) afdelingsoverstijgend plaats, maar FPC Veldzicht heeft nog geen structuur

ontwikkeld om het drugsgebruik kliniekbreed te monitoren. De directie heeft aangegeven een dergelijke structuur te gaan ontwikkelen.

3.3 Bestrijding onderlinge agressie

Verbeterpunt

In 2008 bleek dat FPC Veldzicht geen beleid had beschreven dat specifiek gericht was op de bestrijding van onderlinge agressie en geweld tussen tbs-gestelden. In de praktijk was het handelen wel gericht op het tegengaan van agressie en geweld.

Het jaarverslag 2007 van de kwaliteitscommissie deed het voorstel om standaard een evaluatieverslag naar het Centraal Meldpunt Incidenten en Klachten (CMIK) van de kliniek te sturen zodat zij een beeld kon krijgen of een incident voorkomen had kunnen worden. Ook het verslag van de kwaliteitscommissie over de periode van het eerste halfjaar van 2008 beval aan alle incidenten standaard te evalueren gericht op verbeterpunten. Het CMIK rapporteerde voor de periode van januari tot en met september 2008 negen incidenten van onderling geweld. CMIK 2008 vermeldde in één geval dat het incident niet voorkomen had kunnen worden.

Dit resulteerde in de volgende aanbevelingen:

- *Formuleer een geïntegreerd beleid gericht op het voorkomen van onderlinge agressie tussen tbs-gestelden en maak dat bekend bij de medewerkers, de tbs-gestelden en de bezoekers.*
- *Realiseer borging met betrekking tot de bestrijding van onderlinge agressie, door evaluatie op incidentniveau gericht op verbeterpunten en door periodieke evaluatie van het beleid op effectiviteit, in samenwerking met de ontwikkeling in aard en omvang van incidenten van onderling geweld.*

Bevindingen

Het voorkomen en behandelen van agressie is onderdeel van de integrale aanpak binnen FPC Veldzicht. Medewerkers worden geschoold via de RADAR-training⁶ om signalen vroegtijdig te herkennen en escalatie te voorkomen. Agressie wordt altijd gemeld, het aantal meldingen van agressie onder tbs-gestelden is gering. De tbs-gestelden voelen zich behoorlijk veilig in de kliniek. Wel is het aantal meldingen van geweldsincidenten tegen personeel gestegen, het merendeel van deze incidenten is toe te schrijven aan de tbs-gestelden op de afdeling intensieve zorg. Inmiddels

⁶ RADAR staat voor 'Registratie Agressie Diagnostiek Analyse Risico'.

is er ook een team opvang en nazorg gerealiseerd dat bijstand verleent in geval er sprake is van agressie gericht tegen personeel.

Oordeel

FPC Veldzicht heeft weliswaar geen geïntegreerd beleid gericht op tegengaan van agressie op schrift gesteld, de aanpak van agressiebestrijding en de evaluatie zijn goed op orde. Tbs-gestelden voelen zich veilig en personeel is voldoende geschoold om agressie van tbs-gestelden adequaat aan te pakken. Ook het terugkijken op incidenten voert de kliniek naar behoren uit.

4 Maatschappij- beveiliging

4.1 Geleidelijke en gecontroleerde terugkeer naar de maatschappij

Verbeterpunt

Tijdens de doorlichting in 2008 stelde de Inspectie vast dat de verlofaanvraagprocedure niet helemaal volledig was beschreven. Doorslaggevend voor het oordeel over het beleid was dat niet inrichtingsbreed voorzien was in de toepassing van een uitgewerkte beoordelingslijst voorafgaand aan verlof. De borging op dit criterium voldeed niet volledig, enerzijds vanwege de opzet van het patiëntdossier die de mogelijkheid beperkte om het verloop van de verloven en eventuele bijstelling van het verlofplan na te zien, anderzijds vanwege de niet volledige bijstelling van het verlofbeleid na een toedrachtsonderzoek naar een onttrekking aan begeleid verlof in 2005, waarop een zeer ernstige recidive volgde.

Dit resulteerde in de volgende aanbevelingen:

- *Voer inrichtingsbreed uniform een meer uitgewerkte checklist verlof in die specifieke aandachtspunten verwoordt om in te schatten of de tbs-gestelde al dan niet met verlof kan en om na afloop van het verlof doelgericht de risico's van het verlof te kunnen evalueren.*
- *Richt ten behoeve van de verlofuitvoering een integraal registratiesysteem in waarbij relevante informatie voor alle betrokken functionarissen gemakkelijk toegankelijk is, zodat er sprake kan zijn van goede dossieropbouw en continuïteit van dossierkennis en er een basis ontstaat voor periodieke evaluatie van de verlofuitvoering.*

Onttrekkingsincident

Op grond van een onttrekking aan begeleid verlof in 2011 heeft FPC Veldzicht een interne evaluatie gehouden volgens de SIRE-methode⁷. Kern van de analyse en tevens verbeterpunt is dat meer regie vóór het uitvoeren van een verlofmoment gewenst is. Regie in de zin dat de hoofdbehandelaar zich vergewist dat hij alle actuele informatie over mogelijke risico's tot zijn beschikking heeft.

Daarnaast constateerde de kliniek dat medewerkers die bij een verlofganger betrokken zijn, voldoende getraind dienen te zijn in forensische scherpte. Dat wil zeggen dat zij in staat zijn mogelijke risicosignalen ten aanzien van de verlofganger te kennen en goed in te schatten.

Dit laatste punt raakt aan de bovengenoemde eerste aanbeveling een meer uitgewerkte checklist verlof in te voeren. Tot slot wordt het van belang geacht dat verlofgeleiders op de hoogte zijn van formele procedures met

⁷ SIRE staat voor 'Systematische Incident Reconstructie en Evaluatie'.

betrekking tot verlof, in casu weten hoe te handelen bij een mogelijke onttrekking.

De Inspectie toetst behoudens bovengenoemde twee aanbevelingen dan ook:

- Of de hoofdbehandelaar voldoende regie voert vóór de uitvoering van een verlofmoment.
- Of medewerkers/verlofbegeleiders voldoende signaalgevoelig zijn voor mogelijke risico's met betrekking tot het verlof en kennis hebben van relevante protocollen.

Bevindingen

Verlofuitvoering

Bij de uitvoering van een verlofmoment is de basis het verlofwerkplan, dat de hoofdbehandelaar opstelt. In dat verlofwerkplan staat een globale planning van de opbouw van een bepaalde verlofmodaliteit. De tbs-gestelden leveren een week voor een verlofmoment hun verlofplan in, met bijbehorend doel van het verlof. Dat verlofplan- en doel moeten vanzelfsprekend passen in het verlofwerkplan dat de hoofdbehandelaar heeft vastgesteld. De teammanager houdt dat samen met het team sociotherapeuten in de gaten.

De concrete voorbereiding en checks voor de uitvoering van het verlof vinden op de afdeling plaats. De vroegsignalering wordt bij die voorbereiding steeds beter toegepast. Met behulp van die vroegsignalering kan worden vastgesteld in welke omstandigheden stress en daarmee mogelijk (onttrekkings)gevaar bij de tbs-gestelde kan ontstaan.

Vlak voor een verlofmoment loopt de verlofbegeleider samen met de tbs-gestelde een gestandaardiseerde checklist (toestandbeoordelingslijst) door. Deze checklist zal op het moment dat alle medewerkers daarin getraind zijn, deze vroegsignalering integreren.

De sociotherapie consulteert de hoofdbehandelaar als er onzekerheid bij de verlofbegeleiders bestaat over het uitvoeren van verlof. Eventueel sluit de hoofdbehandelaar dan aan bij het overleg waar de betreffende tbs-gestelde, die op verlof zou gaan, wordt besproken. De hoofdbehandelaar neemt daarna met het team een definitief besluit.

Wanneer een tbs-gestelde op verlof gaat, wordt er standaard een foto van hem gemaakt, met het oog op het doorgeven van een zo actueel mogelijk signalement in geval van onttrekking.

Teammanagers dragen er zorg voor dat de verlofbegeleiders zijn getraind en hun vaardigheden op peil houden. Ook houden zij op de afdeling de mappen met de (dienst)instructies bij, en houden relevante protocollen over bijvoorbeeld handelen bij onttrekking onder de aandacht.

Rapportage verlof

De verlofbegeleiders rapporteren over het uitgevoerde verlof.

Hoofdbehandelaren lezen de verlofverslagen, of lezen in het centrale rapportagesysteem ARGOS een summier samenvatting of het verlof al dan niet goed verlopen is. Op deze wijze zijn ze voortdurend op de hoogte over de voortgang van de verloven.

Overigens streeft FPC Veldzicht naar een forensisch elektronisch patiënten dossier (EPD) om zo alle behandel- en verlofinformatie in een systeem geordend te hebben. De directie is daarover in overleg met het Ministerie van Veiligheid en Justitie. FPC Veldzicht werkt bij de ontwikkeling van een dergelijk EPD samen met de andere rijksinrichting, FPC de Oostvaarderskliniek. Tot die tijd blijft men gebruik maken van verschillende rapportagesystemen, inclusief USER, waarin de planning en registratie van behandelactiviteiten plaatsvindt.

Forensische scherp

Over het algemeen verloopt het signaleren van risico's in de dagelijkse situatie beter. De patiëntbesprekingen, die eenmaal per twee weken plaatsvinden, leveren volgens alle geïnterviewden daaraan een wezenlijke bijdrage. Op die momenten worden namelijk alle actuele zaken met betrekking tot een tbs-gestelde besproken, inclusief mogelijke risicosignalen. Maar ook de ochtendrapportage en de multidisciplinaire overleggen, die per tbs-gestelde tweemaal per jaar worden gehouden, dragen bij aan een beter gebundelde informatievoorziening (zie ook paragraaf 5.1).

Ook het feit dat de hoofdbehandelaren nu weer aan een afdeling zijn gekoppeld, bevordert een meer vanzelfsprekende afstemming en een betere informatiestroom (zie ook paragraaf 5.1). Voorheen (ten tijde van het onttrekkingsincident) was het zo geregeld dat elke tbs-gestelde gedurende zijn gehele behandelverloop een vaste hoofdbehandelaar had. Met dat systeem was de hoofdbehandelaar losgekoppeld van een vast team en afdeling, versnippering van informatie lag dan voor de hand. Dat is nu bij bijna alle afdelingen verleden tijd, er is volgens de kliniek meer regie op het managen van risico's gekomen.

Momenteel is ook een proces gaande waarin de verschillen in taken tussen de hoofdbehandelaar, de teammanager (die meer op afstand is komen te staan door een grotere 'span of control') en de coördinerend sociotherapeut beter worden uitgekristalliseerd. Dit neemt niet weg dat het bewaken van

forensische scherppte in de meeste gevallen voldoende belegd is bij de coördinerend sociotherapeut. De kliniek erkent dat op het vlak van forensische scherppte nog wel verbeterlagen te maken zijn, FPC Veldzicht blijft daarom investeren in deskundigheidsbevordering op dat terrein. Alle geïnterviewden vinden wel dat het nu een stuk beter loopt.

Mede naar aanleiding van het onttrekkingsincident, waarin sprake was van het meenemen van een grote som geld door de tbs-gestelde die zich onttrokken heeft, zijn de financiën van een tbs-gestelde meer onderwerp van gesprek bij de patiënten- en verlofbesprekingen. De Inspectie verneemt wel wisselende geluiden over de praktijk. Er zijn medewerkers die zich zorgen maken over de hoeveelheid geld die tbs-gestelden in hun bezit mogen hebben. In brede zin heeft een werkgroep 'Financiën Patiënt' zich met het onderwerp 'beheer financiën' van tbs-gestelden beziggehouden. Dit meer omvattender beleid is op schrift gesteld, maar nog niet geïmplementeerd.

Oordeel

FPC Veldzicht maakt inmiddels standaard gebruik van een checklist bij de uitvoering van een verlofmoment. De verlof rapportages zijn nog niet centraal geordend.

FPC Veldzicht spant zich binnen de mogelijkheden die er zijn dit wel geregeld te krijgen. Verlofverslagen worden tijdig doorgestuurd naar de hoofdbehandelaar die daarmee het verloop van het verlof monitort. De forensische scherppte is in ontwikkeling, de Inspectie constateert dat er behoorlijke verbeterlagen zijn gemaakt. De Inspectie gaat er van uit dat dit proces van forensische scherppte kliniekbreed op het gewenste niveau komt. Randvoorwaardelijk heeft FPC Veldzicht het goed geregeld. Vanwege de koppeling van hoofdbehandelaren aan vaste afdelingen, is besluitvorming over toekenning van een verlofmoment beter gecoördineerd.

De Inspectie maakt ook een kritische kanttekening. Ondanks het feit dat teams alerter zijn op de financiën van de tbs-gestelden, dienen afspraken en uitgangspunten over de hoeveelheid geld dat in bezit mag zijn, duidelijker te worden vastgesteld. Het is tijd het daartoe uitgewerkte beleid spoedig te gaan invoeren.

5 Organisatieaspecten

5.1 Communicatie

Verbeterpunt

In 2008 gaven de geïnterviewden aan dat zij een digitale, centrale vindplaats met de volledige status van een tbs-gestelde misten. De geïnterviewden beoordeelden de mate van de verticale communicatie als voldoende. Over de kwaliteit van de communicatie was men echter minder tevreden. Men noemde de communicatie niet effectief.

Dit resulteerde in de volgende aanbevelingen:

- Verbeter de informatievoorziening over de stand van zaken rond de tbs-gestelde (Dit punt is meegenomen bij paragraaf 4.1).
- Verbeter de verticale communicatie zodanig dat zij de besluitvorming in de organisatie bekrachtigt.

Bevindingen

Portefeuillehouders

Ter bewaking van de verschillende onderwerpen en ontwikkelingen in de kliniek, zijn portefeuillehouders aangewezen. Deze portefeuillehouders zijn het aanspreekpunt voor het desbetreffende onderwerp. Daarnaast houden de portefeuillehouders hun onderwerp onder de aandacht binnen FPC Veldzicht. Volgens de geïnterviewden stelt het management de portefeuillehouders voldoende op de hoogte van de ontwikkelingen en betreft zij hen bij besluitvorming.

Hoofdbehandelaar per afdeling

Zoals in paragraaf 4.1 al werd beschreven, was in FPC Veldzicht de afgelopen jaren het beleid dat een hoofdbehandelaar een tbs-gestelde volgde. Nu is de voorkeur gegeven aan het koppelen van één hoofdbehandelaar aan een afdeling. Deze ontwikkeling is nog gaande. De hoofdbehandelaren hebben nu het gevoel dat zij beter de regie kunnen bewaren over de behandeling van een tbs-gestelde. De betrokkenheid bij een afdeling is ook verbeterd en de informatiestroom verloopt efficiënter. Voor de afdeling is er een duidelijk aanspreekpunt, en de hoofdbehandelaar kan makkelijker aanwezig zijn bij het teamoverleg. De hoofdbehandelaren hebben de éne week enkel met elkaar overleg, de andere week is daar de directie bij aanwezig.

Overlegvormen

FPC Veldzicht heeft nieuwe overlegvormen geïntroduceerd en verscheidene overlegvormen zijn qua frequentie toegenomen. De patiëntenbespreking vindt zoals in het vorige hoofdstuk beschreven is, tegenwoordig eens in de twee weken plaats. Naast de sociotherapie, zijn ook de teammanager en de

hoofdbehandelaar aanwezig. Daarnaast is er wekelijks een teambespreking. Dit is een praktisch georiënteerd werkoverleg. Vanwege de roosters kan nooit iedereen aanwezig zijn bij de vergaderingen. Daardoor ligt er een eigen verantwoordelijkheid bij de medewerkers om informatie tot zich te nemen. Uit de interviews blijkt dat deze eigen verantwoordelijkheid nog meer genomen kan worden.

Naast de teambespreking is ook de frequentie van het multidisciplinair overleg (MDO) verhoogd naar tweemaal per jaar.

Een nieuwe overlegvorm die wekelijks plaatsvindt, is het beleidsoverleg waarbij de coördinerend hoofdbehandelaar, de 1^e geneeskundige en de directieleden aanwezig zijn. Dit overleg gaat zowel inhoudelijk in op de behandeling, als op organisatorische punten. In dit overleg worden geen beslissingen genomen, maar is voornamelijk bedoeld om te brainstormen en informatie te delen.

Een ander nieuw overlegmoment, is de ochtendrapportage waarin de belangrijkste ontwikkelingen van de afgelopen 24 uur worden gedeeld, bijvoorbeeld een positieve drugstest van een tbs-gestelde. De notulen van deze bespreking worden op het intranet gezet en zijn voor iedereen inzichtelijk. Ook de notulen van het managementoverleg en het hoofdbehandelarenoverleg zijn in te zien op intranet. Daarnaast krijgen de medewerkers periodiek een informatiebulletin thuis gestuurd.

Dit jaar heeft FPC Veldzicht voor haar medewerkers een bijeenkomst georganiseerd waarin het jaarplan werd toegelicht. De medewerkers konden op drie verschillende momenten aanschuiven.

Het intranet heeft een dominantere rol gekregen in de verstrekking van informatie. De medewerkers kunnen hierop nu ook gemakkelijker het Veldzicht Handboek en de diverse protocollen inzien.

Tevredenheid

Uit de interviews blijkt dat de medewerkers tevreden zijn over de wijze waarop de informatieverstrekking is verbeterd. Dit geldt zowel voor de wijze waarop nu aan de overlegvormen inhoud wordt gegeven, als voor het delen van de organisatorische ontwikkelingen tijdens het teamoverleg. Het intranet en het openbaar maken van notulen van de overlegmomenten dragen hier ook aan bij. Tevens hebben de nieuwere overlegvormen, waarvan enkele nu regelmatig plaatsvinden, hier een positieve invloed op. Zowel de ondernemingsraad (OR) als de patiëntenraad voelen zich gehoord door de directie.

Oordeel

FPC Veldzicht heeft ruimschoots geïnvesteerd in de verbetering van de informatievoorziening. Er vinden frequenter diverse overleggen plaats waarin de behandeling van de tbs-gestelde aan de orde is, maar er is ook meer aandacht voor organisatorische kwesties. De inhoudelijke overleggen zijn multidisciplinair vertegenwoordigd. De Inspectie verneemt vanuit de interviews dat de directie en het middenkader voldoende informatie delen met de werknemers. Onontkoombaar is echter dat er sprake blijft van een eigen verantwoordelijkheid van de medewerkers om informatie tot zich te nemen.

6

Follow up onderzoek
repatriëring
tbs-gestelden

6.1 Repatriëring tbs-gestelden

Inleiding

De Inspectie heeft, in samenwerking met de Inspectie voor de Gezondheidszorg, in maart 2010 een onderzoek ingesteld naar aanleiding van de gang van zaken rond de repatriëring naar Kosovo van een tbs-gestelde met de status van ongewenst vreemdeling in 2008. Deze tbs-gestelde verbleef in FPC Veldzicht. De Inspectie is in haar rapport van maart 2010 ook in meer algemene zin ingegaan op het dilemma waarvoor een fpc bij het repatriëren van tbs-gestelden komt te staan.

Het dilemma wat hier speelt, is dat vanwege het feit dat aan tbs-gestelden met deze status geen verlof kan worden verleend, zij daardoor niet kunnen resocialiseren in Nederland, waardoor de tbs-maatregel in de praktijk niet kan worden getoetst. Repatriëring naar het land van herkomst is dan de enige uitweg uit dit dilemma. Dat kan via toepassing van de Wet Overdracht Tenuitvoerlegging Strafvonnissen (WOTS) in geval een WOTS verdrag met het land van herkomst is afgesloten, of via de opheffing van de tbs.⁸

Als FPC Veldzicht repatriëring niet verantwoord acht, vanwege onvoldoende opvang- en begeleidingsmogelijkheden in het land van herkomst, resteert verlenging van de maatregel i.c. langer verblijf in een fpc (longstay plaatsing), of een al dan niet contraire beëindiging van de maatregel. De rechtbank kan op basis van het principe van proportionaliteit tot dat laatste besluiten. De tbs-gestelde zal in dat geval in vreemdelingenbewaring worden gesteld.

Hieronder wordt eerst ingegaan op het incident omtrent de repatriëring van de tbs-gestelde van FPC Veldzicht naar Kosovo (6.1.1). Daarna worden de aanbevelingen en bevindingen omtrent de repatriëring van tbs-gestelden in algemene zin beschreven (6.1.2).

6.1.1 Incident Kosovaar

Conform het advies van FPC Veldzicht heeft het Hof de tbs-maatregel van de Kosovaar destijds beëindigd, waarmee de weg vrij kwam om de tbs-gestelde te repatriëren. De Inspectie concludeerde dat de repatriëring van de tbs-gestelde naar Kosovo inhoudelijk zorgvuldig was voorbereid en uitgevoerd, behoudens twee omissies in de informatieverstrekking aan het Hof.

⁸ Tijdens het incidentonderzoek was het overigens nog niet juridisch mogelijk de maatregel tussentijds, dus niet op de wettelijk vastgestelde termijnen, te beëindigen. Dat is sinds 1 juli 2010 wel mogelijk, zowel door de rechtbank als door de Minister van Veiligheid en Justitie.

Bevindingen

Na het incidentonderzoek over de repatriëring van de Kosovaar zijn de aanbevelingen intern met de betrokken medewerkers van FPC Veldzicht besproken. Zij erkennen de twee specifiek voor deze casus geldende omissies.

6.1.2 Algemene praktijk repatriëring

In het geval repatriëring verantwoord wordt geacht, heeft de Inspectie een achttal aanbevelingen gedaan, waardoor in algemene zin de uitvoeringspraktijk kan verbeteren. Deze aanbevelingen luiden:

- *Beschrijf het huidige beleid met betrekking tot uit te zetten vreemdelingen en beschrijf in dat verband het werkproces waarlangs in individuele gevallen besluitvorming plaatsvindt en de repatriëring wordt voorbereid.*
- *Evalueer dit beleid regelmatig en stel het indien nodig bij.*
- *Formuleer bij het begin van de voorbereiding van de repatriëring expliciet de eisen aan het risicomanagement in het land van herkomst waaraan minimaal moet worden voldaan en motiveer expliciet waarom en op basis waarvan naderhand eventueel aanpassingen zijn gedaan.*
- *Borg dat de in de praktijk door individuele medewerkers opgebouwde expertise ook beschikbaar is voor derden.*
- *Formuleer algemene minimum kwaliteitseisen waaraan buitenlandse instellingen of deskundigen die de begeleiding van gerepatrieerden overnemen, moeten voldoen.*
- *Leg afspraken met buitenlandse instanties duidelijk vast.*
- *Leg een databank aan met relevante informatie over partijen in het buitenland die door betrokken functionarissen geraadpleegd kunnen worden.*
- *Leg de wijze van follow-up vast in een procesbeschrijving, inclusief de manier waarop individuele repatriëringgevallen worden geëvalueerd.*

Bevindingen

Stand van zaken concentratie ongewenst vreemdelingen

De concentratie van opvang en begeleiding van ongewenste vreemdelingen in FPC Veldzicht is inmiddels afgebouwd, vanwege het aflopen van dit project waarmee capaciteitsuitbreiding was gefinancierd. Daarmee is de mogelijkheid komen te vervallen om alle ongewenst vreemdelingen in FPC Veldzicht te plaatsen, zij worden nu op geleide van capaciteitsafspraken over de verschillende fpc's verspreid opgenomen.

FPC Veldzicht wil graag opnieuw de concentratie van ongewenst vreemdelingen binnen de eigen gelederen, mits dat bovenop de huidige capaciteit wordt gefinancierd. FPC Veldzicht wordt in die wens tot concentratie gesteund door de directeuren behandeling van de overige fpc's. De klinieken stellen zich op het standpunt dat juist vanwege de opgebouwde expertise binnen FPC Veldzicht, concentratie de best mogelijke optie is.

Recent heeft de Commissie Integraal Toezicht Terugkeer (CITT) FPC Veldzicht bezocht, en te kennen gegeven aan de betrokken bewindslieden te adviseren om ongewenst vreemdelingen opnieuw binnen FPC Veldzicht te concentreren.

Vooralsnog is het zo dat FPC Veldzicht acht ongewenst vreemdelingen in huis heeft, de overige in Nederland verblijvende vreemdelingen verblijven in andere klinieken. Om de opgebouwde expertise toch ten volle te benutten, adviseren medewerkers van FPC Veldzicht de overige klinieken over de repatriëring van daar verblijvende tbs-gestelden.

Opvolging aanbevelingen

Op intranet beschikt FPC Veldzicht over een uitgebreide en gedetailleerde procesbeschrijving waarin alle stappen van het repatriëringproces gedetailleerd staan beschreven, inclusief de wijze van follow-up en evaluatie achteraf. In deze procesbeschrijving is ook de verdeling van verantwoordelijkheden opgenomen. Op instigatie van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, heeft een werkgroep een toetsingskader opgesteld over repatriëring van ongewenste vreemdelingen met een tbs-maatregel. FPC Veldzicht is bij de ontwikkeling van dit instrument betrokken. In dat toetsingskader, dat nog niet formeel bekrachtigd is, worden ook andere juridische mogelijkheden dan repatriëring via de WOTS toegelicht.

De aanbeveling over de minimale kwaliteitscriteria van buitenlandse instellingen of deskundigen die de begeleiding overnemen, is volgens FPC Veldzicht wel zinvol maar in de praktijk te algemeen en daardoor niet realiseerbaar. Daarom geeft FPC Veldzicht er de voorkeur aan om per te repatriëren tbs-gestelde vast te leggen wat voor deze persoon minimaal noodzakelijk is, en wat de eisen aan het risicomanagement zijn. FPC Veldzicht bespreekt daartoe de specifieke casus in multidisciplinair verband.

Ook heeft FPC Veldzicht in een map de contactgegevens en informatie van alle meewerkende landen gebundeld. Deze map is in beheer van de kliniek.

De expertise die in de loop der jaren is opgebouwd is vastgelegd en zeker gesteld, en daarmee beschikbaar voor anderen, zoals blijkt uit procesbeschrijving, toetsingskader, databank etc.

Oordeel

De Inspectie is zeer tevreden met de wijze waarop FPC Veldzicht de aanbevelingen van destijds heeft erkend en naar realistische maatstaven heeft opgevolgd.

7 Slotbeschouwing

De Inspectie heeft in haar vervolgonderzoek in FPC Veldzicht een inrichting aangetroffen waar, ondanks de ontwikkelingen die nog spelen, momenteel rust en stabiliteit de boventoon voeren. Medewerkers zijn tevreden dat de directie structuur aanbrengt in het organisatieproces, veranderingen gaan stap voor stap en worden met medewerkers besproken.

De Inspectie constateert dat sommige doorgevoerde veranderingen nog niet helemaal af, of nog niet organisatiebreed uitgerold zijn. Zo zijn nog niet alle hoofdbehandelaren aan vaste afdelingen gekoppeld. Daarnaast moet de samenwerking tussen teammanagers, hoofdbehandelaren en coördinerend sociotherapeuten op bepaalde afdelingen nog meer vorm krijgen. De kliniek erkent dat sommige medewerkers in de nieuwe behandelorganisatie hun specifieke rol en daarbij horende functieverantwoordelijkheid nog moeten innemen.

De Inspectie is kritisch over het feit dat het nieuwe beleid over de financiën van tbs-gestelden nog steeds niet in praktijk is gebracht.

De algemene conclusie van het vervolgonderzoek is dat FPC Veldzicht de aanbevelingen van de Inspectie nagenoeg volledig heeft opgevolgd, met een enkele aanmerking over de doorontwikkeling van de forensische scherpste en een aanbeveling om het financieel beleid van de tbs-gestelden spoedig in praktijk te brengen.

Bijlage 1

Afkortingen

ARGOS	Automatisch Rapportage Gedrag Observatie Systeem
BHV	Bedrijfs hulpverlening
CITT	Commissie Integraal Toezicht Terugkeer
CMIK	Centraal Meldpunt Incidenten en Klachten
CVT	Commissie van Toezicht
DJI	Dienst Justitiële Inrichting
EPD	Elektronisch patiënten dossier
FPC	Forensisch Psychiatrisch Centrum
ICU	Intensive care unit
IOOV	Inspectie Openbare Orde en Veiligheid
ISt	Inspectie voor de Sanctietoepassing
IVenJ	Inspectie Veiligheid en Justitie
MDO	Multidisciplinair overleg
MGB	Medewerkers geïntegreerde beveiliging
OR	Ondernemingsraad
RADAR	Registratie Agressie Diagnostiek Analyse Risico
SIRE	Systematische Incident Reconstructie en Evaluatie
Tbs	Ter beschikking stelling
VROM	Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
WOTS	Wet Overdracht Tenuitvoerlegging Strafvonnissen

Bijlage 2

Geraadpleegde documentatie

Beleid Seksualiteit en relaties in FPC Veldzicht (concept 2011)
BHV Oefenjaarplan FPC Veldzicht (2009/2010)
Brief van FPC Veldzicht aan Ist inzake aanbevelingen Kosovo (26-07-2011)
Bureau deskundigheidsbevordering (28-02-2012)
Dagrooster ICU
Drugsbeleid binnen Veldzicht (november 2011)
Fase 2 beoordeling (HKZ) (april 2012)
Ist - Inspectierapport Doorlichting FPC Veldzicht (februari 2009)
Informatiefolder voor nieuwe patiënten (concept)
Instructie voor iTask coördinatoren
Jaarplan FPC Veldzicht 2012
Jaarverslag Commissie van Toezicht FPC Veldzicht 2010
Jaarverslag FPC Veldzicht 2010
Jaarverslag FPC Veldzicht 2011
Huisregels FPC Veldzicht (01-02-2012)
Overzicht beklagwaardige maatregelen (06-08-2012)
Overzicht deelname aan trainingen (08-09-2011)
Overzicht ICT gebruik binnen Veldzicht en Oostvaarderskliniek (16-04-2012)
Overzicht instroom proces / behandelen / evalueren / observatie & diagnose / uitstroom
Overzicht klachten
Overzicht portefeuillehouders (15-08-2012)
Passage m. b. t. bezoek kinderen uit Beleid rond seksualiteit (concept 2011)
Patiënttevredenheidsonderzoek (2010)
Prestatie-indicatoren van DJI 2010 FPC (rijks) (2012 1e kwartaal)
Protocol dwangmedicatie (24-01-2012)
Protocol mechanische middelen (17-01-2012)
Reglement Commissie Middelen & Maatregelen (24-08-2011)
SIRE Onderzoeksrapport – incident WER (12-07-2011)
Tevredenheid van patiënten over hun opname in FPC Veldzicht in 2010
Toetsingskader repatriëring vreemdelingen in tbs (13-04-2011)
Toestandsbeoordelingslijst (ter voorbereiding op verlof)
Veldzine (1e kwartaal 2012)
Veldzine (2e kwartaal 2012)
Wachtlijst Afdeling Trainingen (13-08-2012)

Bijlage 3

Programma

Woensdag 15 Augustus 2012

09.30 – 10.00 uur	Ontvangst in FPC Veldzicht Kennismaking, korte introductie, toelichting inspectie en programma.
10.00 – 12.00 uur	Interview met de directie
12.00 - 12.30 uur	Lunch
12.30 - 13.00 uur	Interview met dienst ondersteuning
13.00 – 13.30 uur	Korte rondleiding over de woonafdelingen
13.30 – 14.30 uur	Interview met tbs-gestelden
14.45 – 15.45 uur	Interview met sociotherapie/arbeidstherapie
16.00 – 16.45 uur	Interview over repatriëring ongewenst vreemdelingen
17.00 – 17.30 uur	Documentatie

Donderdag 16 Augustus 2012

09.00 – 10.00 uur	Interview met behandelverantwoordelijken
10.15 – 11.15 uur	Interview met teammanagers
11.30 – 12.30 uur	Interview met vertegenwoordigers uit de OR
12.30 – 13.00 uur	Lunch
13.00 – 14.00 uur	Inzage documentatie + voorbereiding terugkoppeling
14.00 – 15.00 uur	Terugkoppeling directie

Missie Inspectie VenJ

“De Inspectie Veiligheid en Justitie houdt toezicht op instellingen en organen die actief zijn op het terrein van veiligheid en justitie.

Hierdoor draagt de Inspectie VenJ bij aan verbetering van de kwaliteit van de taakuitvoering binnen haar toezichtdomein en aan een veilige samenleving.”

Dit is een uitgave van:
Inspectie Veiligheid en Justitie
Kalvermarkt 53 | 2511 CB Den Haag
Postbus 20301 | 2500 EH Den Haag
www.ivenj.nl

November 2012 | Publicatie-nr. J-16618